

АНОТАЦІЯ

Московчук О. С. Формування соціальної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів в умовах студентського самоврядування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2020.

Аналіз закордонних і вітчизняних педагогічних, психологічних, соціологічних та філософських джерел засвідчив, що проблема формування соціальної компетентності студентів педагогічного закладу вищої освіти є однією з актуальних і пріоритетних у системі вищої педагогічної освіти України.

У дисертаційному дослідженні аргументовано, що важливим аспектом соціальної компетентності особистості виступає її діяльнісний характер, який передбачає готовність до мобілізації й оперативного застосування відповідних знань, умінь і навичок та виражається в досвіді соціально компетентної поведінки. Під соціально компетентною поведінкою ми розуміємо конструктивний спосіб взаємодії особистості з оточенням, здатність гнучко змінювати власну поведінку і продуктивно виконувати різні соціальні ролі, що забезпечується прийняттям позицій, потреб інших людей і одночасним відстоюванням власних інтересів.

У роботі з'ясовано, що соціальна компетентність як комплексна характеристика особистості має інтегративний характер, виявляється в єдності знань, умінь, досвіду соціальної поведінки, особистісних якостей, які забезпечують конструктивну соціальну взаємодію. Соціальна компетентність студентів педагогічного ЗВО визначається нами як комплексна характеристика особистості, що інтегрує в собі спрямованість на конструктивну соціальну взаємодію, особистісно-комунікативні якості, знання й уміння ефективного виконання соціально-рольових функцій та

виявляється в здатності до продуктивної соціальної поведінки на основі відстоювання власних інтересів (аспект конкуренції) і одночасного прийняття інтересів інших людей (аспект кооперації).

У дисертаційному дослідженні розкрито сутність і структуру поняття «соціальна компетентність», визначено компоненти, критерії та показники сформованості соціальної компетентності студентів-майбутніх учителів. Виокремлено компоненти сформованості: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний, особистісно-рефлексивний, комунікативно-діяльнісний.

У процесі дослідження з'ясовано, що формування соціальної компетентності майбутніх учителів в освітньому і соціокультурному просторі педагогічного університету забезпечується їх участю у різних формах соціально орієнтованої суб'єктної активності, таких як: навчально-професійна, дослідницька, культурно-дозвіллева, самовиховна, організаторська, волонтерська. Особливу роль у цьому контексті відіграє студентське самоврядування, яке містить широкі можливості для вияву і одночасного формування суб'єктності студентів, умінь і навичок конструктивної соціальної взаємодії, лідерських якостей і організаторських здібностей. Визначено, що студентське самоврядування – це спосіб життя університетської спільноти, складний об'єкт університетського менеджменту, який вимагає застосування непрямих управлінських інструментів і виключає будь-які директивні впливи з боку педагогів і менеджерів. Особистісно-розвивальний ефект самоврядування забезпечується участю студентів у ньому як формі вияву суб'єктної активності, що сприяє їх соціалізації та одночасній самореалізації у процесі вирішення актуальних проблем студентського життя.

Враховуючи сутнісні характеристики і структурні компоненти соціальної компетентності студентів, визначено відповідні критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний, особистісно-рефлексивний, комунікативно-діяльнісний) та показники, що дають змогу

оцінити рівень сформованості цієї комплексної якості.

Відповідно до визначених критеріїв і показників підбірано комплекс діагностичних методик, які дали змогу на констатувальному етапі дослідження визначити й описати три рівні сформованості соціальної компетентності студентів: високий (рефлексивно-творчий), середній (нормативно-репродуктивний) і низький (емпірично-інтуїтивний).

На основі узагальнення результатів констатувального етапу дослідження з'ясовано, що високий (рефлексивно-творчий) рівень соціальної компетентності властивий для 22,5% студентів, середній (нормативно-репродуктивний) – для 50,8% студентів, низький (емпірично-інтуїтивний) – для 26,7% студентів. Спостерігається тенденція до поступового підвищення рівня сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів протягом навчання в університеті, однак темп змін доволі низький: відсоток студентів з високим рівнем збільшується з 19,2% до 26,1%; відсоток студентів з низьким рівнем зменшується з 31,1% до 22,4%; відсоток студентів з середнім рівнем соціальної компетентності близький до 50% і залишається практично незмінним на різних курсах.

Результати констатувального етапу дослідження підтвердили необхідність пошуку нових методичних підходів і визначення педагогічних умов цілеспрямованого формування соціальної компетентності студентів у процесі їх підготовки в педагогічному університеті.

У дисертації визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування соціальної компетентності студентів в умовах студентського самоврядування: забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі; моделювання ситуацій соціальної взаємодії засобами тренінгової роботи; включення студентів як суб'єктів самоврядування в функціонування і розвиток соціокультурного простору закладу вищої освіти.

Створено та впроваджено модель формування соціальної компетентності студентів педагогічного закладу вищої освіти, яка складається з трьох блоків (цільового, змістово-діяльнісного, оцінно-

результативного) і комплексно відображає мету, завдання, принципи, педагогічні умови, форми, методи, етапи та рівні формування соціальної компетентності студентів. Цільовий блок розкриває мету, завдання і принципи формування соціальної компетентності майбутніх учителів; змістово-діяльнісний блок відображає педагогічні умови, форми, методи і етапи формування соціальної компетентності студентів у процесі студентського самоврядування; оцінно-результативний блок розкриває критерії, показники та рівні сформованості соціальної компетентності.

Експериментальна перевірка визначених педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх учителів у процесі студентського самоврядування та відповідної моделі їх реалізації здійснювалася на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Для формувального експерименту було відібрано експериментальну (128 осіб) та контрольну (132 особи) групи студентів з однаковим складом і вихідним рівнем сформованості соціальної компетентності.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася у процесі педагогічного супроводу діяльності студентського самоврядування, організації аудиторної і позааудиторної діяльності студентів, реалізації тренінгової програми «Формування соціальної компетентності майбутніх учителів».

Формування соціальної компетентності студентів відбувалося за чотири етапами (діагностично-рефлексивний, мотиваційно-цільовий, операційно-діяльнісний, підсумковий), на кожному з яких вирішувалися специфічні завдання.

Аналіз результатів формувального експерименту свідчить, що визначені педагогічні умови і розроблена методика формування соціальної компетентності майбутніх учителів у процесі студентського самоврядування забезпечують структурну перебудову всіх компонентів цієї комплексної особистісної якості, що знаходить вияв у загальній позитивній динаміці

рівнів її сформованості.

Проведене дослідження підтвердило ефективність обґрунтованих педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх учителів у процесі студентського самоврядування і підтвердило істинність висунутої гіпотези.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше обґрунтовано* педагогічні умови формування соціальної компетентності студентів-майбутніх учителів в умовах студентського самоврядування (забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі; моделювання ситуацій соціальної взаємодії засобами тренінгової роботи; включення студентів як суб'єктів самоврядування в функціонування і розвиток соціокультурного простору вищого навчального закладу);

- *визначено* критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний, особистісно-рефлексивний, комунікативно-діяльнісний), показники та рівні (емпірично-інтуїтивний, нормативно-репродуктивний, рефлексивно-творчий) сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів;

- *розроблено* педагогічну модель формування соціальної компетентності студентів педагогічного закладу вищої освіти в процесі діяльності студентського самоврядування;

- *уточнено* структуру й показники сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів;

- *подальшого розвитку* набули наукові положення щодо студентського самоврядування та його ролі в особистісно-професійному становленні майбутніх учителів.

Практичне значення дослідження полягає в створенні і впровадженні в освітній процес педагогічних університетів методики реалізації педагогічних умов формування соціальної компетентності студентів-майбутніх учителів у процесі студентського самоврядування; розробленні й використанні в освітньому процесі педагогічного університету методичних рекомендацій

щодо формування соціальної компетентності студентів; визначенні комплексу методів і форм позааудиторної діяльності, які можуть застосовуватися у процесі організації студентського самоврядування; розробленні й адаптації діагностичного інструментарію, що дає змогу здійснювати моніторинг формування соціальної компетентності студентів.

Ключові слова: соціальна компетентність, студенти педагогічних закладів вищої освіти, компоненти соціальної компетентності, педагогічні умови формування соціальної компетентності, студентське самоврядування.